

Gro Ulset

Forsker ved NTNU Samfunnsforskning AS,
Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge

Tvang i barneverninstitusjoner

Departementet virker opptatt av å utvide muligheten for å bruke tvang i barneverninstitusjoner. Det er på tide å lytte til dem som faktisk utsettes for denne tvangen.

Illustrasjon: LO Media/Colourbox

Bruk av tvang er et omstridt tema. Dette gjelder ikke bare innenfor det psykiske helsevernet, men også innenfor barnevernet. Tall fra Statens helsetilsyns årsrapport (2010) viser at det har vært en klar økning i antall protokollerte tvangstiltak og rettighetsbegrensninger overfor barn og unge i landets barneverninstitusjoner fra 2009 til 2010. Tall fra 2008 til 2009 viser samme tendens. Fylkesmannsembetene, som fører tilsyn med barneverninstitusjoner og omsorgssentre, gjennomgikk 8 671 protokollerte tvangstiltak og rettighetsbegrensninger fra institusjonene i 2010. Til sammenligning ble det i 2009 kontrollert i underkant av 8000 protokoller. Tvangsprotokollene viste at det hyppigst brukte tiltaket i 2010 var «tvang i akutte fa-

resituasjoner», hvor det ofte blir brukt fysisk makt. Det ble registrert hele 2102 slike tiltak. For å sette antallet tvangstiltak i perspektiv, så viser tall fra Statistisk sentralbyrå at i alt 2631 barn og unge var plassert i barneverninstitusjoner i løpet av året 2010. Det er også verdt å merke seg at det fra 2008 til 2010 ikke var en økning, men derimot en svak nedgang i antall plasserte barn og unge i barneverninstitusjoner rundt om i landet.

Lov om barneverntjenester og forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (rettighetsforskriften) regulerer adgangen til å bruke tvang i barneverninstitusjoner. Bestemmelsene i forskriften ivaretar, på den ene side, det enkelte barns personlige inte-

gritet og rettssikkerhet under oppholdet, og på den annen side hvilke tvangstiltak institusjonen kan anvende overfor barnet. Rettighetsforskriften gir, etter nærmere vilkår, adgang til følgende tvangsbruk: kroppsvisitasjon, ransaking av rom og eiendeler, beslaglegging og tilintetgjøring av rusmidler og farlige gjenstander, bruk av nødvendig tvang i akutte faresituasjoner og bruk av tvang for tilbakeføring ved rømming. Overfor barn og unge som er plassert etter atferdsparagrafene gis det adgang til mer omfattende tvangsbruk; blant annet kan det kreves avlagt urinprøver, det kan innføres begrensninger i adgangen til å bevege seg utenfor institusjonens område, og begrensninger i adgangen til besøk og telefonbruk.

Nå har Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet utarbeidet et forslag til revidert rettighetsforskrift. Denne har vært til høring (høsten 2010), og status pr. i dag er at saken fortsatt er under behandling. Forslaget fra departementet omfatter endringer hvor det fremfor alt tydeliggjøres og presiseres hvilke muligheter til bruk av tvang som allerede følger av gjeldende rett. I tillegg foreslår departementet blant annet å utvide adgangen til å foreta ransaking av rom og eiendeler, å utvide adgangen til å foreta kroppsvisitasjon, å åpne for at beboere som er frivillig plasserte kan samtykke til urinprøvetaking samt å åpne for at institusjonene kan foreta begrensninger i bruk av alle typer elektroniske kommunikasjonsmidler. Utover dette foreslår departementet også å gi institusjonene en videre adgang til å hindre atferdsplasserte barn og unge i å bevege seg fritt *innenfor* institusjonen, som vel å merke er å betrakte som beboernes *hjem* den tiden de bor der. Det som synes å ha foranlediget at et forslag til revidert rettighetsforskrift ble utarbeidet er et tiltagende fokus på bruk av tvang i barneverninstitusjoner; et økende press i forhold til å *utvide* muligheten til å anvende tvang.

Tvangsbruk overfor barn og unge som av ulike årsaker ikke kan bo hjemme, og hvor ansatte i barneverninstitusjoner utøver den daglige omsorgen på vegne av det enkelte barns foreldre eller på vegne av barnevernet, er et etisk vanskelig tema. Fremfor alt knytter dilemmaet seg til at institusjonene også er pålagt å ivareta det enkelte barns personlige integritet under oppholdet. Er det mulig å rette

seg etter dette viktige pålegget samtidig som det gis adgang til – og også, i betydelig grad, gjøres bruk av tvang i barneverninstitusjonene våre?

Barnevernets utviklingscenter ved NTNU Samfunnsforskning mener at det pr. i dag foreligger et betydelig kunnskapshull i tilknytning til tvangsspørsmålet, fordi erfaringene og oppfatningene til de som utsettes for tvang ved opphold i barneverninstitusjon i liten grad er blitt registrert. Barn og unge som har vært utsatt for tvangstiltak, og/eller har vært vitne til at andre beboere har vært utsatt for dette, kan ha ulike oppfatninger av tvang, hva tvang er og hva tvang innebærer. I undersøkelsen «Tvang i barneverninstitusjoner – ungdommenes perspektiver» skal vi derfor løfte frem ungdommenes stemmer; deres holdninger til tvang, forståelser av tvangssituasjoner og opplevelser knyttet til tvangsbruk. Denne typen kunnskap er essensiell, fordi den antageligvis gir noen svar på hvordan institusjonene i mange tilfeller kan unngå tvangsbruk, samt hvordan de kan håndtere det på best mulig måte når slike tiltak anses påkrevet.

«Tvangsbruk overfor barn og unge som av ulike årsaker ikke kan bo hjemme (...) er et etisk vanskelig tema.»

Barn og unge som bor i barneverninstitusjon skal i størst mulig grad ha et normalt liv. Institusjonen må forstås som deres hjem den tiden de bor der. Dette betyr at de skal oppleve omsorg og trygghet, noe som også innebærer grensetting. Det er urealistisk å tro at en kan forebygge all bruk av tvang overfor barn og unge som bor i barneverninstitusjon, men like fullt bør det være et mål å redusere bruken av slike tiltak. Hva må til for å utvikle så god praksis som mulig med hensyn til tvangsbruk, samtidig som en utøver god omsorg og etterstreber å ivareta beboernes personlige integritet? Ett absolutt premiss er at en registrerer, løfter frem og tar hensyn til erfaringene og synspunktene til de barn og unge som faktisk utsettes for tvang og er vitne til tvangssituasjoner ved opphold i barneverninstitusjon. ■